

MERZA. JÓZSEF

AMI MEGTARTJA AZ EMBERT

Idős ember néz rám a fényképről. Öltözete egyszerű, földműves viselet, fején puha sapka. Mögötte bokor, vagy sövényrészlet látható. A felvétel készülhetett egy ház udvarán, kertjében vagy a gyümölcsösben. Lehet, hogy nyár volt akkor, de az is lehet, hogy ősz. Nem időzöm azonban sokáig a képi részleteknél, inkább elmondom, hogy ez az ember fiatal korában buzgó vallásos diák, majd egyetemista volt. Matematikusnak készült, emellett hasonló felfogású társaival együtt gyakran találkozó közösséget alkotott. A csoport tagjai a rendszeres miselátogatáson kívül elmélyült lelki életet is éltek, elmondták az egyház napszakokhoz kötött imádságait, gyarapították teológiai ismereteiket, megvitatták az időszerű vallási kérdéseket, később nevük is lett. Vezetőjük egy buzgó szerzetes pap volt, aki a rendházon kívül élt és nyílt, szabad szellemben nevelte lelkiismeretes emberekké tanítványait. A csoport kritikusan foglalt állást némely, hagyományosan vallott vallási tétellel vagy gyakorlattal szemben. A Hivatal nem szerette ezt, ezért vezetőjüket fegyelmi úton eltiltotta a tanítástól, írásait indexre tette. Az adminisztratív intézkedések erősen próbára tették a tagok hűségét, azonban az egyház szeretete és az érte végzendő munka egy pillanatra sem vált kétségessé. A közösség nagyon sokat jelentett mindegyikük számára. Az évtizedeken át alakuló közösség megpróbálkozott a szerzetesi életformával is, de a családok kialakulása és a megszületett gyermekek miatt inkább mezőgazdasági munkán alapuló életközösségre törekedett. Egy idő után azonban világossá vált, hogy az értelmiségi életmód feladása és a földművelő lét megvalósítása csoportméretben nem megy.

A félreértések elkerülésére terítsük ki kártyáinkat és tisztázzuk, hogy a 70-80 évvel ezelőtti Tala csoportról van szó, amelynek vezetője, Monsieur Portal, párizsi lazarista szerzetes volt, s a képen látható parasztember, hosszabb ideig egyetemi matematikatanár, Marcel Légaut, a francia Alpok alján lévő Drome megye Die falujának közelében lévő tanyájáról. Nagyon tanulságos az egyszerre közel és távol lévő közösség elméletének és gyakorlatának megismerése, hiszen a modernizmussal vádolt Portal és barátai mintát adhatnak az értelmiségi becsületességgel párosult modern konzervativizmusra és a „földhöz ragadt” gyakorlatra. Azért idéztem fel őket, mert Légaut azt vallja, hogy a hit tartotta meg, az hordozta őt élete során. Erről lenne szó.

Január közepén felmentem Szanticskára, hogy megnézzem, mi történt a karácsonyi idő alatt. Mínius egy fokos lakás fogadott, ezért az első éjszakán fejemre húzott sapkával, alaposan beburkolózva aludtam.

Másnap meghallgattam a tanya jó és rossz híreit, megállapítottam, hogy ezen a karácsonyon is kivágták két fenyőfámat. Kezelésbe vettem a két kutyát, amelyek egy óvatlan pillanatban megették a kamrába kített mérget, fűrészeltem és nyestem, majd vasárnap délelőtt, két nagy szatyor almával kicsoszogtam az autóbusz-megállóhoz a jégpályává változott, havas országúton, hogy hazatérjek a panellakás melegébe. A fagykodás utáni meleg bágyadtságból felriasztva elfogadható, hogy a csörgő telefon kagylója helyett először az olvasólámpa kapcsolójához nyúltam. Gabi volt a vonal végén Debrecenből és közölte, hogy Jenő meghalt.

Szeptember utolsó szombatján együtt ültünk hármasan az Egyetem sugárúti lakásukban. Késő délután volt, a lemenő Nap besütött még az ablakon. A szoba olyan volt, mint 45 évvel ezelőtt, csak az ablak előtti fa nőtt meg az idő múlásának megfelelően. Jenő három műtéten esett át, a negyedik a következő héten volt esedékes. Békésen, tárgyilagosan tekintettük át a jelent és a kiszámítható jövőt.

Jenő Karácsony előtt még beszélt Katival és elmondta, hogy már a csontjaiba ment a rák. Aztán három hét csend, majd ez a telefon. Nem váratlan. A szeptemberi beszélgetés olyan volt, mintha nem múlt volna el 45 év, egy teljes aktív élet.

Illetve 50 év, mert együtt voltunk egyetemisták is, mi hárman matematikusok, Gabi elméleti fizikus. Jenő református, Gabi katolikus családból származott. Polgári esküvőjükön Jenő tanúja voltam a Csokonai színház melletti hivatalban, utána négyesben megebédeltünk a Pál sörözőben. A Szent Lajos király hidját adtam ajándékba, mert azon a valamilyen módon hívó, bár nem gyakorló értelmiségi is el tud gondolkodni.

Ők mindig komolyan vették az életet, a hitet, a tudást, a megismerhetőt és a meg nem ismerhetőt akkor is, ha az általában vett hitet a maguk módján értelmezték és gyakorolták. Jenő önzetlenül segített kollégáinak, csak Isten a megmondhatója, hány tudományos karrier megalapozásában volt része. Olyanokat is segített, akikről sejthető volt – ma már tudjuk –, hogy ügynökök voltak. Amikor 1960-ban a Párt elhatározta, hogy segíteni fogja a fiatal oktatók fejlődését – ami egy tájékozódó beszélgetésre szorítkozott – érdekes módon csak két emberrel foglalkoztak az egész természettudományi karon: velem, a nem-hívővel és velem, a hívővel. A hitnél vagyunk. Jenő most átment egy másik hídon illuc unde negant redire quemquam, illetve az apostolok

szerint egyvalaki mégis visszajött. A keresztények hittel vallják ezt. Ez tartja meg a hívő embert.

Közben leszállt az este és elindultam a fél hetes misére, hogy megemlékezzem barátomról. Még tartott a mise előtti szentségimádás, a pap és a hívek a litánia utolsó könyörgéseit mondták, majd a záró gregorián

dallamok következtek. Körülnéztem. Vajon mit éreznek a körülöttem álló és ülő emberek? Jelent-e nekik annyit ez a dallamsor, mint nekem hatvan év után? Hangáradat, amelyből életre kel egy emberi élet ugyszólván teljes íve. Korok és helyek elevenednek meg benne, fiatalság, közép- és idős-kor. Mások életíve már lezárult, áttekinthető. Jenőé januárban, Erzsé Karácsony hajnalán, Évái novemberben. Hangsor, amelyet most és itt az élők énekelnek. Nem is olyan rossz az átlagéletkorok! Mondjuk 45 év. Sok a fiatal. A tőlem jobbra álló fiatalember nincs még 35, a bal oldalamon térdelő lány sem idősebb 30 évnél. Az egész idő alatt térdel a hideg kövön. Közel másfél óra. Garantáltan tönkremennek az ízületei, ha rendszeresen ezt teszi. Jól illett ez Marie Marguerite Alacoque-hoz, Therese Martin-hez, azokhoz a szerzetes nővérekhez, akik beteggé lettek, s felajánlhatták szenvedésüket Jézus kínjainak kiegészítésére. Mi is megpróbáltuk ezt, Éva is meg én is. Bizony nagyon hideg volt a miskolci minorita vagy a debreceni Szent Anna templom köve. Hittük, hogy talán történik majd valami.

Jó az átlagéletkor, itt *van* hívő közösség. A misét mondó ferences problémátlan prédikációt mond, egyházas a levegő. Ezt élénkíti havonta egyszer a karizmatikusok összejövetele. Kinn a téren kereszt hirdeti, hogy keresztény városban élünk. Sok hegy tetején frissen emelt fakeresztek mondják, hogy ez az ország keresztény ország. Csillognak az aranyozott keresztek az iskolák tetején, ahová rendezett életű családok gyerekei járnak és évente kétszer vesznek részt lelkigyakorlaton. Az engem körülvevő templomi közösség mutatja, hogy újratermelődik az az igazságon vagy igazságtalanul langyosnak mondott hívő társadalom, amely századokon át fenntartja elődei hitét. Jól jegyezték meg ezt, kifulladás vagy mellékvágányra futó radikálisok! Fatális tévedés volt, amikor két évtizeddel ezelőtt elmékedés-sorozatot írtam a laikusok koráról? Andi profán kantátának nevezte azt a szöveget, én nem mertem volna kölcsön venni ezeket a szavakat, de hittem, hogy úgy lesz. Lám, milyen kiválóan folyik majd tovább az az egyházi üzem, amelynek temetési menetéről beszéltünk. Mi vagyunk azért a felelősök, hogy nem tudtuk kidönteni sarkából a régi struktúrákat? Mivelhogy struktúránk nem vonzó, ígéreteink pedig nem nyitnak kerubokkal és szeráfokkal benépesített mennyei egeket?

Jobb az embernek a hívő engedelmesség, mint a lelkiismeret magányos küzdelme? Ostobaság volt azt hinni, hogy egy maroknyi csapat, homokszemnyi időben változtat valamit évezredek épületén? Egy emberéletnyi idő csak arra elegendő, hogy keresztrefeszítsenek valakit, aztán majd sietve indul az éles sarkokat koptató erózió? A Jézus nevű radikális zsidó tanító háromezer éves hagyománnyal próbált három év alatt megbirkózni. Abszurd dráma, mégha jó pillanatainkban sírva is tapsolunk neki. Belehalt, bár

kétségtelenül jó sajtója lett, kétezer év óta cikkeznek róla, rendezvényeket tartanak a nevében, de egyelőre nem tört meg a történelem könyörtelen körforgása: megaláznak, kirabolnak és megölnek embereket. S lesz-e szemernyi hit a földön, ha az angyalok megfűjják a végső nap harsonáit? Ismét a hitről van szó.

A Keleti pályaudvarról 0.50 és 1.15 óra között indulnak el a postavonatok Miskolc, Nyíregyháza, Szeged és Pécs felé. Varázslatos világ tárul elénk, ha ilyenkor arra járunk. Az éjszaka sötétjében, az alvó város közepén él és lüktet az információ világa. Gyors kisautók futnak fel a máskor emberekkel teli peronokra, elektromos targoncák szaladgálnak mindenfelé. Nyomdák, kiadók, postahivatalok ontják küldeményeiket a vonatokhoz. Emitt zsákokban leveleket hoznak, amott kötegelt újságpéldányok érkeznek. Dobozok, ládák keresik helyüket az indulásra váró vagonokban. Mindenütt rend, az összeszokott, egymást és dolgukat ismerő emberek világa. Béla annakidején Kassáról Hatvanig jött a postakocsi elé, hogy ott felszállva úgy tegye rendbe a leveleket, hogy a végállomáson hajnalban átvehessék a rá váró kézbesítők. Ma minden gyorsabb, de nem kevesebb benne a romantika. Az egy-két személykocsiban éjfélkor végző dolgozók, pincérek, zenészek utaznak. A kalauz ismeri őket, ha kell felrázza őket a leszálláshoz.

Egy dolgozó nap végén útrakel az új hír, hogy szétáradva alakítsa egy ország másnapi életét. Negyed kettőkor tehát kigördül az utolsó, a 14500-as postavonat, a szorgos szállítómunkások szétszélednek, s a kapus, kulcsait csörgetve, bezárja az ajtókat. A hajnali, 4.35-ös egri személyvonatig nincs közlekedés. A múlt és jövő közti három órás mozdulatlanságban a szemlélő elgondolkodhat a napok állandóan ismétlődő múlásán. A történelemnek is vannak napjai, s egy történelmi nap, amit a szakemberek korszaknak neveznek, létrehozza, összegyűjti és szétküldi mindazt, amit elgondolt és megvalósított. Hasznos és haszontalan eszmék, jó és rossz alkotások születnek. Mindezt elküldjük, hírré és példává tesszük és reméljük, hogy lesz belőlük valami. Majd a történelem kapusa becsapja az ajtókat, és a rá következő hajnal után feljövő Nap mutatja meg, hogy újra és ugyanúgy kezdődik-e minden mindenütt. Az éjjeli vonatok elmentek, a rendfenntartók kitessekkelik a peronon maradtakat és a nem kívánatos elemeket. Kívül majd lustán, álmosan indulnak el ugyanazokon a síneken ugyanazok a villamosok, a kora reggeli misére járók ugyanazokat a hajléktalanokat kerülgetve mennek a templomba. Minden irányból jönnek a hivatalnokok, hogy megkeressék megszokott íróasztalukat, a vállalkozók a munkahelyüket.

Reggel elmondhatjuk, hogy tegnap volt egy csodaszép üzenetünk, postára is tettük, az éjfélvi vonat elvitte valahová, a sokféle messzeségbe, tulajdonképpen mindenhová. Lehet, hogy valahol örülnek neki, másutt kidobják. Várjuk az új nap új munkásait, de csak azt

vesszük észre, hogy emlékeink hallatán a ma embere sajnálkozva jegyzi meg: szegény öreg, a tegnapról beszél.

Hiszek-e abban, hogy ha feljön és magasra emelkedik a Nap, akkor ismét megjelennek az erőshítű, magabiztos, reménnyel és ötlettel teli munkások, hogy estig majd ők is létrehozzák egy történelmi nap műveit, üzeneteit? Érdemes lesz-e a fürge autóknak és targoncáknak a vonatokhoz futni, hogy az új vonatok újra elvigyék ész és kar új műveit? A tanya kertjében álló öregember bízott-e abban, hogy ismét lesznek majd fiatalok, akik együtt gondolkodnak, együtt teszik a jót és megmaradnak a hitben? A tegnapi hitben? Fiatal hitében, vagy a maiban? Az esti miséről kiözönlő mai fiatalság újra áldozatává válik a régi mítoszoknak? Szép lelki érzelmekkel eltelve ugyanolyan alkalmas lesz arra, hogy elfelejtse, vagy meg se tanulja a tegnapi megpróbáltatásokban megtalált jézusi üzenetet? Elment egy történelmi korszak vonata, elvitte a tegnapi felfedezett igazságokat, az ajtókat bezárták, s szép ígék híján tanácstalanul kóborlunk az ébredő történelmi reggelben? Tettünk valamit, tehattunk valamit azért, hogy a templomot elhagyó hívőseleg más legyen, vagy reménytelen foglyaivá válnak egy változatlanul újraéledt hitvilágnak? Többet tudtunk, mint Monsieur Portal közössége, s ezzel a többel sem jutottunk többre? Miben hihetünk? Ismét a hitről van szó.

Magam felé fordulok és záporoztatom az új kérdéseket. Tehát mi tart meg a hitben? Az, hogy ismerem és elfogadom a vallási tételeket? Törvénytisztelő és törvénytéljesítő vagyok? Nem keresem az új törvényeket, hanem őrzöm a tegnapi igazságot? Imádkozom hitbeli kételyeim elmúlásáért, vagy azok legyőzéséért? Vagy inkább azt tartom szem előtt, hogy a tudományos kutatásban éppen nem szoktuk elhessegetni az új gondolatokat, hanem – ha kell – elvetjük vagy felülmúljuk a régieket?

Az tart meg, az ad reményt, hogy elbírom a régi és az új közti feszültséget, hogy viselni tudom a bizonytalanságot, hiszen nincs abszolút megbízható ismeret? Bízom egy embercsoport mindennapi véleményében, amelyet nem vonok kétségbe? Visz aktivitásom lendülete, amely nem teszi szükségessé a gondolkodást? Éltet az öröm, amellyel azok fogadnak, akikért tudok tenni valamit, s az öröm, hogy - annyira-amennyire - képes vagyok a felebaráti szeretetre? Rossz pillanataimban pedig, amikor fáradt vagyok, megtart a mindennapi élet megszokott kényszere, amelyet szenvedek, de nem tudok kitörni belőle?

Csodaszép a tó jege, ha szélcsend idején jön létre. A fontos az, hogy sima legyen a felszín, alatta a hideg majd elvégzi a többi, 30-40 centisre is megvastagszik a jég. Tükre ilyenkor benépesedik emberekkel, hiszen biztonságosan járhatunk, szaladgálhatunk, korcsolyázhatunk rajta, még szekerek is gondtalanul

rámehetnek. Ha lenézünk az alattunk lévő üvegszerű rétegbe, akkor a természet változatos műremekeit látjuk. Különböféle méretű légbuborékok, érdekes minták, levelek alakulnak ki. Valóban jól érezzük magunkat, életünk biztonságban van a szilárd felületen. Szép élményeink lesznek, hiszen a szemgyönyörködtető alakzatokhoz élőlényeket, személyeket társíthatunk, csakúgy mint a csillagos ég lakóival tesszük. Ki gondolt arra, hogy mi van a jég alatt? A jégen járkáló, nyüzsgő emberek inkább egymásra figyelnek. Társadalmi életet élnek, gazdálkodnak, művészetük és világnézetük van, hiszen mindezt létrehozhatják a felszínen is. Örülhetnek egymásnak és haragudhatnak egymásra, érdekképviselésekbe tömörülhetnek, elméleteket alkothatnak aszerint, hogy ki mit vél látni a megtartó jég üvegében. Jégirodalom keletkezhet, s a jégbe vetett hitek vallásokba gyűjthetik az embereket. Dehát van egy mélység, ahová nem hatol le a napfény, ami ismeretlen, aminek erői akkor mutatkoznak meg, amikor évszakváltáskor, hatalmas dördüléssel veszedelmes hasadékok nyílnak meg.

Lehet a felszínen élni, ha nem nézünk a mélybe, vagy nem akarunk elég mélyen nézni a mélybe. Teljesen lelátni nem lehet, még azok sem képesek rá, akik egész életüket áldozták a megfigyelésnek. Élhetünk hát szorongás nélkül ebben a sokféleképpen magyarázott, vagy épp ezért - mindent összevetve - magyarázat nélküli világban? Igen, szakmám hozzászoktatott ahhoz, hogy nem kell, mert nem lehet, egyszerre leásni a végső okokhoz. Beérem a mindennapi munkáját és békéjét megadó alapelvekkel és megköszönöm az életnek, ha időről-időre valóságosan mélyíthetem tudásom alapjait.

Az elmélet próbaköve a gyakorlat, a szellemvilágban is, s ha a gyakorlat igazolja tetteim jóságát, akkor nyugodt lehetek. Sok mindent említhetünk, ha az európai ember örökségéről beszélünk, istenek és hitek, hősök és mondák élnek történelmünk mélyén, de több mint kétezer éve megszületett a tételek bizonyításának igénye, áldás és teher egyszerre. Ettől más az európai gondolkodás és nem attól, hogy hiteink eltérnek Kelet- vagy Délázsia világnézeteitől. Innen ered minden biztonságunk és, jaj, innen jön szorongásunk a bebizonyíthatatlantól. Még jó, hogy végesek vagyunk és beérhetjük a véges világgal és néhány elfogadható kritériummal, ami alapján eldönthetjük, hogy mi a jó és mi a rossz. Az élet élni akar, s minden, ami óvja az életet, jó, ami tönkreteszi, az rossz. A cselekedetek bizonyító erejük, láthatóak, közölhetőek, megismételhetők. Újra mondom: tudom, hogy nem lehet mindent bebizonyítani, valahonnan el kell indulni. De hogy ez az indulás az életet szolgálja, oly általánosan kell kimondanom, hogy ne lehessen a széthúzás, a megosztás oka, hanem az egymásra találás. Ebből a szempontból egy megítélés alá esik, ha

azonos fizikai történet leíró koordináta-rendszerek ekvivalenciájáról, vagy ugyanazt a jót előmozdító hitek egyenértékűségéről van szó. A rendszerek, természetesen, kortól, helytől, embertől függően különleges jegyekkel díszíthetők, hiszen ettől színesebb az élet és hát különböző irányokból jövünk, csak tudni kell, hogy mi az alap, mi a mindenki által elfogadható, cáfolni nem kívánt tétel. A megtisztult, mindenkihez odafordulni tudó hit erre van. Még ha nagyon kevésnek is látszik, még ha ismeretlen mélységeket sejtet is maga mögött. Biztos hitre - a két szó ellentmond egymásnak - nem juthatunk, de hihetünk abban, hogy legjobb tudásunk szerint cselekszünk, s ha az áldott - tudományos vagy erkölcsi - gyakorlat nem tiltakozik ez ellen, akkor elértük az embernek megadatott lehetőség teljességét. Megnyugodhatunk. Ha nem kényszerít tisztviselői állás, át nem látott, elhamarkodott fogadalom, akkor helyzetünket felmérve végezhetjük napi munkánkat. Talán nem olyan sziklaszilárdan, mint a breton parasztasszony, csupán az örök kísértésnek kitett értelmiségi tisztességre törekvésével. Hiszek a meg nem szűnő fájdalommal járó törekvés igazoló, bizonyító erejében. Ez az én létem, más nem lehetek. Ez az én hitvallásom, másra nem vagyok képes.

Örülöm kell, vagy el kell borzadnom önmagamtól? Életem végére ennyire jutottam? Szinte semmit sem tudok? Az emberek megcsodálják és irigylik azt az eleganciát, amivel világhírű tudósok kijelentik, hogy egy szorgos munkában eltöltött élet után is alig van valamijük. Gyermekeként játszunk a kavicsokkal az ismeretlenség végtelen óceánja mellett. Így Newton, akiről a World Who's Who in Science az egyik leghosszabb címszót írja. Kicsit nevetségesnek is érzem, hogy magamról szólván Newtont idézem. Hiszen ő hatalmas életmű birtokában emlegethette oligosztikus voltát. Mit mondhatok én, hozzá képest, a magaménak? Mi van nekem? Mit adhatok ezután másoknak? Talán csak ennyit: Ajándékba adhatom az olvasónak mai szellemi fényképemet. Töprengve, szúrósan nézek róla a világba.

Nem vagyok oly megnyerő, mint egykori francia, paraszttá lett kollégám, többen nem is szeretik ezt a tekintetet. Jó a konvertitáknak, nekik happy enddel fejeződik be az élet, de vajon nekem mit hoznak még az évek? Ha erős vagyok, azt válaszolom: mindegy, csak megmaradjon a becsület. Vesztett csata után is meg lehet üzenni: tout est perdu hors l'honneur. Nem is biztos, hogy olyan végzetes a helyzet, hiszen a borúra jöhet még derű - hogy egy másik, nemzetközileg is ismert szállóigét idézzek. Addig pedig várak és élek gyermekkorom feledhetetlen hitéből. Ilyen is van. De azért, öreg paraszt barátom, megvívott harcokért őszintén irigyellek Téged.

2004. május

TURIÁK ILDIKÓ „ÉHEZTEM, ÉS ENNEM ADTATOK”

Témánk: Az éhezőknek enni adatok. Beszélgetésünk címadó mondata, némiképp módosítva az előbbi szöveget, Máté evangéliumának ítélet napjából való. A Biblia a nyomort az egész emberi történelmet végig kísérő legnagyobb kihívásként állítja elénk. Megmérettetésünk alapja, hogy mihez kezdünk ezzel a kihívással. Isten az elesettek oldalán áll, velük azonosul, az ő nézőpontjából lát minket. Ebből a nézőpontból pedig csupán kétféle magatartás fedezhető fel. Az egyik a szükség enyhítésére törekszik, a másik fenntartja vagy növeli a szükségét. Magatartásuk következtében az előbbiek Isten időfeletti országának örökösei, az utóbbiak az örök tűz várományosai. Gondolkodjunk bárhogyan is az Isten létezéséről, ítéletről, az élet halál utáni folytatásáról és a Bibliáról, nem tagadhatjuk, hogy a nyomor mind a mai napig a legnagyobb és egyre növekvő kihívás az emberiség számára. Visszaszorítására alkalmas választ találni egyre inkább a szó legteljesebb értelmében létkérdés. A földi élet, az emberiség életben maradásának és önmagunk biológiai élete megtartásának a kérdése. Úgy osztálybeli család a párizsi elővárosokban százszorosát keresi meg annak, amennyi jövedelem egy délkelet-ázsiai falusi háztartásnak jut. A Fülöp-szigeteken egy parasztnak két évig kell dolgoznia, hogy elérje egy New York-i ügyvéd egy órai keresetét. Az Egyesült Államok gyorsbűféiben és szupermarketjeiben évente 40 milliárd dollárt költenek Colára, majdnem kétszeresét Banglades bruttó nemzeti termékének. A század végére a világ lakossága 6 milliárd fő lesz, ebből 5 fog szegény országokban élni. Míg a gazdag nemzetek, tehát a Föld lakosságának 15 %-a a világ jövedelmének 80 %-át ellenőrzi, addig az emberiség 54 %-a az alacsony jövedelmű országokban él. Mintegy 3 milliárdnyi embertömeg a teljes jövedelem 5,4 %-ával rendelkezik csupán.

Mérhetetlenül igazságtalan világrend ez! Néhány ország tékozolja el a föld minden emberét megillető erőforrásokat. Mivel pedig ezek az erőforrások végesek, azért ahhoz, hogy egyesek pazarlása lehetséges legyen, szükség van a nagy többség nyomorára. Sokaknak továbbra is kevesebbet kell fogyasztaniuk, hogy néhányan többet fogyaszthassanak. A nyomorra, éhezésre, sőt mind nagyobb tömegekben egyenesen éhhalálra kárhoztatottak vágya nem csupán az életben maradás, a jóllakás, a már emberhez méltó, de még szerény élet. Az elérendő minta az irigyelt Északról kölcsönzött. Ha pedig Dél hatalmas embertömege Észak mindezidáig büntetlen mohóságával vetné rá magát a világ javaira, a gazdagok túlfogyasztásától már amúgy is súlyosan megrendült ökológiai egyensúly végleg felborulna. Észak azonban akkor sem kívánna osztozni, ha Dél